

جلسه یازدهم: شکر ۱

۱- شکر چیست؟

شکر همان است که در فارسی مترادفش را سپاس‌گزاری می‌گوییم. انسان اول نعمت را بشناسد و اظهار سپاس کند در گفتار و در کردارش. نه تنها در کردار که در گفتار هم خودش را نشان بدهد.

۲- عناصر شکر خداوند

شکر گاهی سپاس از خداوند است و گاهی تشکر از غیر خداوند است. در عرصه سپاس از خداوند سه عنصر، عنصر اصلی شکر است:

۲/۱- **شکر قلبی:** انسان باورش بشود که آن‌چه به او داده شده است، از ناحیه خداوند است و هر آنچه داریم از ناحیه اوست. امام صادق علیه السلام فرمود: «مَنْ أُنْعِمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِنِعْمَةٍ فَعَرَفَهَا بِقَلْبِهِ فَقَدْ أَدَّى شُكْرَهَا»^۱ کسی که خدا به او نعمت بدهد و او در قلب باورش این باشد که این نعمت را خدا داده است، این ادای شکر خداوند است. یعنی رکن اساسی است. دو رکن دیگر تقویت کننده این رکن است. این بسیار مهم است. انسان به گونه‌ای نباشد که اسباب و ابزار را ببیند و خود خدا را نبیند. در ذیل آیه شریفه «وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ» و بیشتر آن‌ها که مدعی ایمان به خدا هستند، مشرکند». (یوسف/۱۰۶) آمده است که اگر کسی نعمتی به او داده شود و بگوید «لَوْلَا فَلَانٌ هَلَكْتُ» اگر فلانی نبود من بیچاره می‌شدم. «وَلَوْ فَلَانٌ لَصَاحَ عِيَالِي» اگر فلانی نبود زندگیم متلاشی می‌شد، این شرک است. درستش این است که بگوید «لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيَّ بِفُلَانٍ»^۲ اگر خدا توسط فلانی بر من لطف نمی‌کرد بیچاره می‌شدم، گرفتار می‌شدم، زندگیم متلاشی می‌شد. این توحید است. باید از فلانی که مجرا و واسطه خیر شده تشکر کرد، اما مسبب‌الاسباب را نباید فراموش کرد. این اولین رکن اساسی شکر است.

۲/۲- **شکر عملی:** شکر عملی یعنی این که نافرمانی خداوند را نکند، از خطوط قرمز خداوند عبور ننماید. این چشم را خدا داده، این زبان را خدا داده، نعمت اوست. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «أَقْلُ مَا يَلْزَمُكُمْ لِلَّهِ [سُبْحَانَهُ] أَلَّا تَسْتَعِينُوا بِنِعْمِهِ عَلَى مَعَاصِيهِ»^۳ کمترین حق خدا بر شما این است که با نعمت‌هایش معصیت نکنید. این قیاس، قیاس خیلی قشنگی نیست اما برای نزدیک کردن مطلب عرض می‌کنم. این مثل این است که کسی برود میهمان شخصی شود و صاحب خانه را دائم اذیت کند. یا بچه می‌آید مدرسه کلاس اول الف، ب را معلم یادش می‌دهد کم کم کلمات را یادش می‌دهد بابا آب داد. بابا نان داد. کم کم جمله‌سازی یادش می‌دهد آخر سال معلم به بچه‌ها

۱- الکافی (ط - الإسلامية) ج ۲: ص ۹۶؛ باب الشکر

۲- تفسیر نور الثقلین؛ ج ۲؛ ص ۴۷۶

۳- نهج البلاغة (للصبحي صالح) ص ۵۳۳؛ حکمت: [۳۳۶] ۳۳۰

می گوید برای این که بینم یاد گرفته اید یا نه، سه جمله بسازید خطاب به معلم تان. این بچه هم سه جمله ای که می سازد همه اش فحش به معلم باشد. این جا همه می گویند عجب بچه بی چشم و رویی! این معلم قلم به دست داده است. این معلم الف و ب را یادت داده؛ حالا او را فحش می دهی؟ این مثال را بیاورید کنار این حدیث که: اقل آن چه خدا از شما می طلبد این است که با نعمت هایش او را معصیت نکنید.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: «مَنْ اسْتَعَانَ بِالنِّعْمَةِ عَلَى الْمَعْصِيَةِ فَهُوَ الْكُفُورُ»^۱ کسی که با نعمت خداوند، خداوند را معصیت کند، این فرد ناسپاس است.

امام صادق علیه السلام نیز فرمود: «شُكْرُ النِّعْمَةِ اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ»^۲. شکر نعمت این است که انسان از خطوط قرمز خداوند عبور نکند. چشمش، زبانش، دستش اعضا و جوارحش تحت فرمان خداوند باشد.

۲/۳ - شکر زبانی: امام صادق علیه السلام فرمود: «وَقَامَ الشُّكْرِ قَوْلُ الرَّجُلِ - الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»^۳. ذکر «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» تمام شکر در آن هست. (یعنی) تمام ستایش ها مخصوص ذات مقدس ربوبی است.

این جلوه برجسته شکر زبانی است. اما در مستحبات داریم که؛ مستحب است بعد از هر نمازی سر به سجده بگذاریم و بگوییم «شُكْرًا لِلَّهِ».

۳- شکر عام و خاص

بحث بعدی این است که یک بخش شکر، شکر عام هست. شکر عام کدام است؟ همین که در روایت خواندید؛ معصیت نکردن، گناه نکردن؛ «شُكْرُ كُلِّ نِعْمَةٍ الْوَرَعُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ»^۴ شکر هر نعمتی این است که از حرام ها اجتناب بشود.

و اما متناسب با هر نعمتی یک شکر خاص هم داریم. امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: «شُكْرُ الْعَالَمِ عَلَى عِلْمِهِ عَمَلُهُ بِهِ وَ بَذْلُهُ لِمُسْتَحِقِّهِ»^۵. شکر عالم از علمش این است که عمل به علمش کند و کسی که علمش را می خواهد (به علمش نیاز دارد) به او بدهد؛ بخیل در علم نباشد.

همچنین فرمود: «إِذَا قَدَرْتَ عَلَى عَذْوِكَ فَاجْعَلِ الْعَفْوَ عَنْهُ شُكْرًا لِلْقُدْرَةِ عَلَيْهِ»^۶. اگر پیروز شدی بر کسی عفو و گذشت از او «شکر» است. اگر با کسی درگیر شدی و رفتی و حقت را اثبات کردی، حالا که اثبات کردی بگذر. این می شود شکر این نعمت.

۱- تصنیف غرر الحکم و درر الکلم؛ ص ۲۲۳؛ ذم الکفران؛ ح ۷۴۹۴

۲- الکافی (ط - الإسلامية) ج ۲؛ ص ۹۵؛ باب الشکر

۳- ادامه حدیث قبل است - الکافی (ط - الإسلامية) ج ۲؛ ص ۹۵؛ باب الشکر

۴- بحار الأنوار (ط - بیروت) ج ۶۷؛ ص ۳۰۷؛ باب ۵۷؛ الورع و اجتناب الشبهات

۵- تصنیف غرر الحکم و درر الکلم؛ ص ۴۴؛ زکاة العلم نشره؛ ح ۱۳۳

۶- نهج البلاغة (للصبحي صالح)؛ ص ۴۷۰؛ حکمت ۱۱

نمونه سوالات آزمون

۱- مراحل شکر به ترتیب عبارتند از؟

الف: قلبی-عملی-زبانی ب: عملی-قلبی-زبانی ج: زبانی-قلبی-عملی

د: قلبی-زبانی-عملی

۲- حدیث شریف "أَقْلُ مَا يَلْزَمُكُمْ لِلَّهِ تَعَالَى أَنْ لَا تَسْتَعِينُوا بِنِعْمَةِ عَلَيِّ مَعَاصِيهِ" ناظر بر

کدام نوع شکر است؟

الف: قلبی ب: زبانی ج: عملی د: قلبی و زبانی

۳- طبق فرمایش امام صادق (ع) شکر و سپاس نعمت به چیست؟

الف: صحیح مصرف کردن نعمت ب: انفاق کردن ج: هبه دادن د: دوری از گناهان

۴- بر اساس روایات برجسته ترین مصداق ذکر زبانی کدام ذکر می باشد؟

الف: شُكْرًا لِلَّهِ ب: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ج: الْعَفْوُ د: استغفر الله

۵- منظور از شکر خاص چیست؟

الف: معصیت نکردن ب: هر نعمت شکری متناسب با خود دارد ج: خداآوری د: بذل و بخشش

کردن